

ZONGORA? És KÖTELEZŐ?

DUNKEL NEPOMUK NORBERT:

SZEMPONTOK A KÖTELEZŐ ZONGORA TANÍTÁSÁHOZ - MEGOSZTÁS

Compania (con = -val, -vel pan= kenyér, az ember, aki megosztja kenyérét)

I.

Fontos volna bevezetni 6-7 éveseknél (I. – II. osztály) kéthetente egy-egy 'zongorás gyakorlati órát'. Leginkább a nem zongora szakos növendékeknél. –Miért? Mert az emberek túlnyomó része (70 %) ún. vizuális típus. Ennek megfelelően az ún. *tanulási típusuk* is ilyen. A hangközök rendje a zongorán/ harmonikán/ xilofonon, vagy épp marimbán, remekül ÁTLÁTHATÓ is. Dunkel Norbert bár ritkán, de rendszeresen tart órát az ütős teremben a vibrafont, a marimbát arra használva, hogy a vizuálisan is láttassa a *hangközrendet*. A *megfogható, tologatható hangszerek miatt* az egész osztály motivált, sőt, túlmotivált. Ujjongva veszik birtokukba a hangszeret. Amikor, A- vagy B- tagozattól függően vesszük a basszuskulcs mély, izgalmas hangjait, akkor a nagytermi, hangversenyzongorán *újra és újra* tanuljuk a mély hangokat (akusztikus tapasztalatok). Marimbán puha ütővel megütve a mély (nagy és kontra oktávok) hangjait. TESTÜNKÖN átérezve a mély hangok ún. hasüregi rezonanciáját. Dunkel ezt harsonatanár kolléga bevonásával végzi. Sőt... zenetörténet kapcsán blockflötét és csembalót is hallgatunk – persze élőben. A youtube semmit sem pótolhat. Az érzéki tapasztalat ez elsődleges.

II. □

A zongorakíséretes szolfézsórák (ha van zongora) nagyban segítik az ún. polifon *hallásélményt*. A kezdő csoportok már egy hónap óta képesek bourdon-t (dó-szó, - dó-szó, ostinato) énekelni egyetlen „*alsó hanggal*” kísérni a többiek énekét. Ha van (nem elhangolt) zongora, szintetizátor, akkor minden órán *5-10* percet kell áldozni a hangközök meghallgatására. Mert ez egy időigényes hallási tapasztalat. Élettani kísérletekből ismerjük az ún. *percepció*s (észlelési) *törvényszerűségeket*.

III.

A *főtárgy tanári attitude* gyakran másolódik le a növendék által (érték-internalizálódás). Én ismerek olyan, átlagon felüli tehetséggel megáldott szaxophonista-klarintétos fiút, aki ma már végzős szakiskolai hallgató. Ám számára a szaxophon az „isten”, s elhanyagolja a kötelező zongorát. Sőt, nem igazán érti, minek is az? Ebben az esetben a zongora pedig nem zongora, mint hangszer, hanem a *polifon akusztikus tapasztalat* alapja. Mert még az is más, ha valaki zenekarra jár, s passzívan hallja az egész zenekari faktúrát. Ám a kötelező zongora tanuláskor, ha *az* nem

darabtanulással kezdődik, hanem a *hangközök és hangzatok élményszerű megismerésével, s újrafelismerésével.*

IV.

Élőítélet. Pozitív sugalmazás: kötelező? Biztos nem lehet jó! Talán... jobb volna, ha a poroszos iskolarendszereből örökölt kötelező kifejezéssel felhagynánk. Ráadásul a kifejezés tekintélyelvű, s régen elavult a mai, ún. élménycentrikus pedagógia koncepciójába már régen nem illik. Jobb lenne: hangzatgyakorlónak (hogy az idegen, polifon kifejezést kerüljük), vagy zongorás kiegészítő órának hívni. Vagy épp **zongorás fejlesztő órának**, vagy egyszerűen 2^{ik} hangszernek nevezni. Mert már egy elnevezéssel is, valamilyen jelentést sugalmazunk.

V. Kötelező-e a kötelező zongora **tanterv?**

Nos, az, hogy Kiss Mária, másod éves fuvola szakos hallgató remekül játssza Bach C-dúr kétszólamú invencióját, ez remek. De NEM EZ a kötelező zongora célja, sem pedig módszertana. Az ún. darabokat tanuló, egyik darabot a másik után eljátszó, a megtanult, „kipipált” zenedarabokat halmozó kötelező zongora hiábavaló, s célját veszti. A megtanult zeneművek halmozása egyfajta pedagógusi önigazolás, lám, X Y-nal ennyi meg ennyi darabot tudtam megtanítani. A zene nem tanulás. A zene élmény, játék, és játszva tanulás: felfedezés! A tantestület megegyezhet, hogy egy 14-15 éves növendék megtanul félévente 3 népdalt, olyan gyakorlatot, aminek zenei anyaga (etűd) ugyan az lesz bal és jobbkézben is. Kis zongoradarabok, amik kezdőknek valók (0-6 hónap tanulás után), dallamosabb etűdök a kreatív, érzékeny tanulónak –az alacsonyabb monotónia-tűrés miatt.

A korai zongorás fejlesztő óra legfőbb célja: a hangközök és hangzatok intencionális (szándékszerű) megismerésének lehetősége. Tehát, maga a zeneiskolai tanuló - tanári asszisztenciával - saját maga szándékolta (intenció) mintegy felfedezi a klaviatúrát, a végtelen lehetőségét az egyszerre megszólaltatott hangoknak. Jóval az előtt, hogy szemiflexiós, markolós, félig behajtott ujjtartásra és hang-eltalálásra és basszuskulcs olvasással már előre megutáltatnánk a 'kötelező zongorát'. Mint egy újabb, elvégzendő feladatot, amin mielőbb át kell esni, mint ahogy azt a szolfézs órákkal kapcsolatban oly gyakran érzik-gondolják növendékeink. Ma már számos élettani ismeret birtokában vagyunk. A hallási észlelés (percepció) sajátosságai okán (Bergman, zajban kimondott értelmes szó, normál, beszéd-folyamban kimondott és felismerendő szó, [Bergman-Rudniczky kísérlet, 1976] 1-es ábra) tudjuk, hogy növendékeinknél még ez sem egyforma. Van, aki inkább szukcesszívnek, azaz: egymás utáni epizódoknak éli meg a zenedarabot, a többszólamút is (vö.: az élettanból az ún. Deutsch illúzióval, 1974). Van, aki egy-egy harmóniai fordulatra fogékony,

annak is az emocionális vetületére –hisz még gyermek, kevésbé tudatos. A *polifon zene szenzoros feldolgozása erőfeszítés, és rendszeres* gyakorlás eredménye. *Már tudott elemek* felismerése + azok beépítése (Affordancia –Gibson) az épp észlelt-vezérelt folyamatba. A hangköz felismerés kezdetben függ a hangszertől, sőt! Más-más zongorán (hangszín) *is eltérő* a zeneiskolai növendék *eredményessége*. De célszerű (Dunkel) az *egyik* hangot játszani (zongora, vagy metallofon) s a *másikat hozzáénekelni* (Dunkel a furulya hanghoz zümmög még egy más hangot). Az *ilyen típusú* feladatok a kísérleti pszichológiában a: *Stroop feladat*. A kísérleti személy –nek csak azt kell megmondania, a képernyőt látott betűsor, vagy értelmes szó, milyen [hang-]színű volt? Igen ám, de ha mondjuk, *kék színűek* a betűk, ámde a szó maga *pirosat* jelent: **PIROS** -megnő a latencia (töprengési, hezitálási) idő. Szolfézs órán nem tudunk mindig, mindennel foglalkozni, mert 45 perc a gyermek számára a mai, egésznapos iskolarendszerben túl megterhelő. Az alapszabály a játékosság és az élményszerűség. A zongora kötelezőnek *kezdetben* nem a kétkezes játék a célja, hanem az csak *eszköz* a polifon zene, a hangzatok, harmóniák megismerésére. A már pl. hegedűn tanult készségek *átvitele* zongorára (pozitív transzfer hatás).

VII. A specializáció a zeneiskolában nem működik □ □

Természetes, hogy minden zeneiskolai órán mindenről szó esik. S ez így is van, csak ha kóruson csak kétszer mondom, hogy legato énekelj, ezt egy hét múlva a gyerek már nem tudja szolfézs órán. Ha szolfézsor azt mondom mezzo piano, rubato, ez nem lesz közvetlen hangszeres – gyakorlati élmény. Így oly sok mindenről tanulunk más-más órákon, ami valahogy nem kerül egymással egy asszociációs hálóba. Ez csak azt támasztja alá, amit minden zenész tud, de a túlhaladott, specializálódott tanórák rendre elfeledtetik: **A ZENE EGY ÉS OSZTHATATLAN**. Mely állításnak, 'tételmondatnak' önmagában módszertani következményei vannak.

Más a legato egy hegedűn, zongorán, de még orgonán is más, és más énekelve, vagy oboán. De a legato nem egy elvont képzet, sem pedig a nagy terc, ahogy forte, a crescendo sem! Szinte mindenről minden típusú órán, bár eltérő mértékben, de szónak kellene esni róla.

Az általános iskolai új tantárgy, a környezetismeret, ma: természetismeret a biológiát, földrajzot, a fizikát próbálja „összefésülni”, amit korábban „*tantárgyi koncentrációnak*”, ma leginkább *interdiszciplináris* (szakmaközi, tudományközi) *pedagógiai gyakorlatnak* hívunk. Az én ifjú koromban nem volt még zeneismeret tárgy. Ki is kaptam, hogy én már 1991-ben ezt tanítottam Dobszay könyv és népdalhalom helyett. Nálunk szolfézsórán *gyakorlat volt* a zongorabillentyűzet, kalapács bemutatása, az orgonába való betekintés, a furulya (ajaksíp) és a harmonika (nyelvsíp) közötti különbség megemlítése, vagy a zeneszerzők időben való elhelyezése

(gótika, barokk, bécsi klasszicizmus). A zeneében van staccato, ami zongorán kiszakított hangokat jelent, persze, hegedűn spiccato- vonóvezetési technikát, fuvolán erőteljes rekeszizom impulzusokat [...] igényel. De a *technika nem válhat le annak zenei eredetéről*, lényegiségéről. Hiába egy nagy terc a hegedűn (kettősfogás), a gyermek szinte megfeszül, hogy „megcsinálja” a feladatot. Gitáron hasonló a helyzet. Az első években 'hiába' az akkordozás. Az *elsősorban motoros feladatot* jelent, mintsem igazi akusztikus élményt. Különböző ujjak – különböző bundokon – különböző húrokon. A kötelező zongora *zenei plusz*-sza az, hogy erőfeszítés nélkül + átláthatóan lesz kezelhető a polifónia, a hangközök és a hangzatok zamata, íze. A kíséret és (Gestalt – egészalak, alak-háttér probléma, vö.: 2-es ábra) problematikája.

VIII. □□

A zongorás fejlesztés legfőbb erénye, vagy haszna, hogy a zongorával és zongorán (nem ugyanaz) megtanultak *átvihetők más területekre* (transzfer). Ez a legutoljára hagyott tételmondat a zongorás fejlesztés lényege, a **TÖBBSZÖRÖS TRANSZFERHATÁS**. - Dallamírás? -Műelemzés, de harmóniákkal? Amit a bal kéz tud (gitár, vonósok) azt kell *át*-vinni a jobb kézre? Énekelni, a hangközök helyes intonációjával? Társas muzsikálásban a „kétkezes előzmény” segíti a *figyelmi igazodást* a másikhoz (későbbi kamarazene!). –Kíséret, vagy dallam? Ritmikus játék és dallamjáték? Hisz' a zongora már a barokktól (csembaló) sokszor ütős hangszer is, a jazz-t, Rachmaninovot, Bartókot nem is említve!

XI. Tanárral szebb is, jobb is! □

Kezdetben a zongora 'kötelező' se legyen leckeadás és kikérdezés. Legyen az a hangszer közös felfedezése, közös játék (raportképzés, örömforrás, motiváció). Egyszerű feladatok esetén, a tanár rögtönözzön *harmóniákat* két oktával magasabban, vagy mélyebben – a kezdő zongoratanuló szolamát *polifon módon kiegészítve*. Egy-két hét után játszassunk hosszan (akár 2-3- oktáv) terc-kvárt párhuzamokat. Dunkel pl. a kis szekundot, a tercet úgy tanítja, hogy (N2 esetén) a bal kéz B-dúrt, a jobb kéz C-dúrt játszik négy oktávon keresztül a zongorán. A növendék így ízleli meg a hangközök zamatait. (percepciós, érzékelési tapasztalat, plusz a hangközök minősítése, pl. érdes, puha, sötét –így, ingertársítással; *asszociatív*e könnyebb azok azonosítása.

XII. A mozgáskultúra fejlesztése - a tehetséggondozás egy sajátos területe □□

Egész életünk a specializáció és a szélesebb körű általános műveltség között zajlik. Agyi területek *nagyobb, újszerűbb összekötése* minden új, motoros és élmény tapasztalatkor növekszik. Az intelligencia: a *gazdag idegi kapcsolatokon* alapul! Sem a tanítás, sem a tehetséggondozás nem lehet mechanikus, iskolás. Minden tanulási folyamat része az öröm, a kíváncsiság, a felfedezés és a sikerélmény. A *kíváncsiság* és a tanulással elért *nagyobb kompetencia* (hatékonyság) öröme az agy dopaminnal

működő jutalomközpontjához kötött. Tudományos tény, hogy tanulós megerősítés *nincs öröm nélkül!*

XIII. A polifónia és a harmónia-hallás kiművelése soha nem csak játékkal történik, szánjunk zongoraórán időt arra is, hogy a növendék meghallja az ellenpontot, a dallamot és a kíséretet a tanár (akár eltúlzó) játéka alapján.

XIV. A **Kvázi- tanterv** □□□

A tantervek az oktatási minisztériumoknak, s nem az életnek készülnek. Mivel nincs két egyforma növendék, mert Isten borzasztóan balkezes, s nem tud két teljesen egyformát teremteni, minden pedagógusnak számolni kell az egyéni szükségletekkel, tanulási tempóval, és kezűgyességgel és zenei képességekkel, és kötődési stílussal... Egy hangszeren való reális elvárást statisztikusan állapítják meg. Hogy általában, ennyi és ennyi hónap alatt, ide és ide kellene eljutnunk. A fentiek miatt csak a *kerettanterv* jó, s lényeg nem a darabok nehézségi foka, hanem azok sokoldalú feldolgozása (váltott kéz, kromatika, staccato-legato, kettős-hármasfogások, dinamikai sokszínűség, stb.). A kötelező zongora szerves része kellene, hogy legyen az azonnali társas zenélés, az „azonnali” kb. egy félévet jelent itt. Dudabasszussal is lehet kísérni a zongorán egy kezdő furulyást, hegedűst. Itt a lényeg a társas zene nagyobb preferenciáján van, a minél gyakoribb kamarazenén van. Ami lehetséges 1-2 perces darabokkal is. A tanár végtelen számú kis darabokat tud átírni, transzponálni és... kitalálni! És ami szintén fontos: a kötelező zongorások is szerepeljenek növendék hangversenyeken!

□□□□□□□□□ Speciális fejlesztés 15.

egészségügyi problémában segíthet a zenetanulás. A zenepedagógus elsősorban 'Kovács módszernek' ismeri. Ilyen jellegű saját munkatapasztalatom Zsófi-val kezdődött, aki ún. farfekvéssel született. A következményes tünetek fokozott izomspazmus (görcsös izom) szemiflexiós (félíg behajlított) kézfejtartás, és általában a vázizomzatra jellemző fokozott izomtónus volt a jellemző. Mégis... annak idején, a balmazújvárosi Zeneiskolában, Takács Erika igazgatóként úgy döntött, hogy támogatja a hat éves kislány zongoratanítását. Először a hangok helyét „nyomoztuk” ki, ami egy idő után olyan sikeres volt, hogy a kislány egyre pontosabban és végül azonnal eltalálta a „tollba mondott” hangokat. Az egyvonalas oktáv „közepéről” jobbra-balra kimozdulva lassan megmozdultak a karok is, az ún. poszturális tér (a kezekkel és a törzs hajlításaival bemozogható *saját-tér*) használata fokozatosan elkezdődött. Jelentősen nőtt a kislány ①önbizalma, ②oldódott a mozgáshoz való eddig negatív viszony, ③javult az izomtónusa, az innerváció (beidegzés) is *jóval pontosabb* lett, ④pszichésen is kinyílt. Így javult a jó tanár-diák viszony. Asztma és beszédhiba esetén előnyös lehet furulyázgatni, az ajak, a nyelv, a légzőizmok tudatos és tréningyszerű

használata miatt. (A zene és beszédközpont az agyban a *nucleus arcuatus* –on keresztül érintkezik az agyban). A két-háromoktávós távolságban való zongorázás (akárha mindössze 4-5 hanggal) erősen fejleszti a koordinált mozgást, a szem-kéz koordinációt, a távolság megbecslését. Az agy „plafon felé eső”, fali lebenye szervezi a mozgásokat, ami látvánnyal (nyakszirti lebeny) és persze hallási kontrollal (halántéklebeny) *kombinálódik*. Ez az agy *többoldalú* használatát veszi igénybe, ezért is rendkívül fejlesztő hatású. Az intelligencia nem „kész tudás”, hanem *sok és sokoldalú* agyi kapcsolatokon alapul.

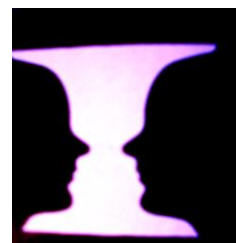
SzUMMA

A zongorás -kezdetben- kétfajta fejlesztés (motoros és polifon), nem csupán egy plusz hangszer tanulása! Magasabb életkorban, már meglévő, hangszeres tapasztalattal a zongora tanulás könnyű, mert „készen vannak a hangok”. Nem kell képezni a hangot (ami persze nem így igaz). Élünk a kínálkozó sikerélmény lehetőségével!! Vonós, gitáros hangszertanuló pengessen zongorahúrt (plektrummal, mert a zsíros ujj nyomot hagy a fémen, így az hamarabb oxidálódik). ✓Közvetlen pszichomotoros élmény, a működés felfedezése. A növendék *kísérje* akár csak: három-öt basszus hanggal, hangszeres társát, ami a jövő felé ✓motivál + ✓példát ad. ✓Fordított helyzet, akit korábban kísérték, most ő kísér. A növendék kísérheti zongorán saját zongoratanára akárcsak zümmögését is, pl. dudabasszussal. Az első öt-tíz „kötzong” óra csakis játék lehet, az a zenetanár, legyen bár „pedagógus három kategóriában”, aki csak leckét ad és kikérdez; nem tanár.

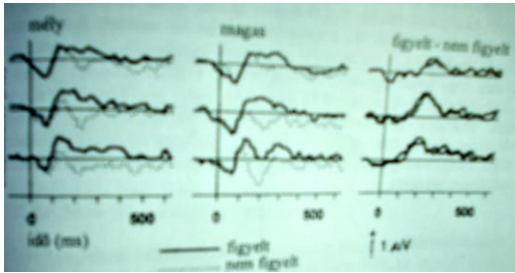
Mivel a zongora „kész hangokkal kínál bennünket”, fordítsunk időt, s energiát arra, hogy a növendék *szabadon improvizálhasson* –ha komolyan gondoljuk a kreativitás fejlesztését. Csak az fog önálló zenei gondolatot megfogalmazni, akit arra neveltünk, hogy ez lehetséges, hogy erre kíváncsiak is agyunk..

A „leírt kotta” sokszor nem minden. Fontos még ugyanazon egyszerű népdal *váltott kezes játéka* is, és fontos annak több hangnembe történő ✓*transzponálása*!! (Az a bizonyos gibsoni affordancia, ismert elemek, de újszerű kontextusban) A fentiek értelmében nem lehet merev, előre rögzített „zongora kötelező” tanterv. Csupán *irányelvek* lehetségesek. Egyszerűsítve, egy hegedű, vagy fuvoladarabot, vagy részletét célszerű elzongorázni, hogy azt már *ott, a zongorán*, hogyan „lehet és kell” megcsinálni a zenei-művészi elemeket? Ez már egy ismert tudást alkalmaz másképp, más területen (adaptáció), ez a kifejezés *elmélyítése és gyarapítása*!

1 ábra: Figyelt és nem figyelt akusztikus történések
percepció ábrája I. Zenélés + tanári utasítás szóban II. dallam
és nem figyelt kíséret

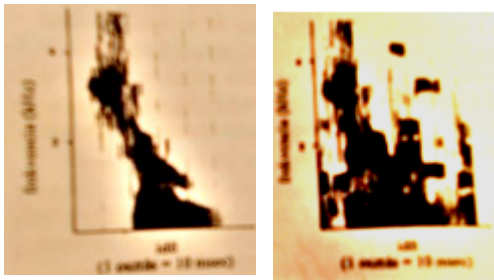
Kötelező? Zongora? -Egy újabb teher??

2

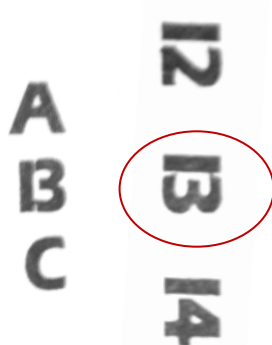
ábra: dallam és kíséret:
átbillenő ábrák, alak-háttér
probléma

Lenn: öreg és fiatal nő egyugyanazon képbe, de *eltérő*
szemszögéből

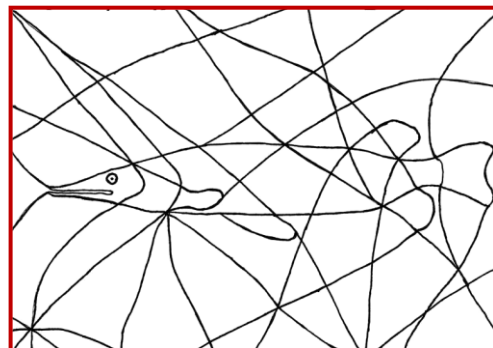

3. ábra Bergson-Rudniczky -féle vizsgálat, 1976 Fonogram (A) egy adott hang/ motívum meghallása (B) akusztikus folyamból (beszéd, kíséret a zenében, zörejből) *kiszűrendő* hang/ szó/ motívum. Zenei analógiája a polifon szövetből kihallandó téma, fűgatéma, a téma motívuma, stb.

4. ábra A kétértelmű ingerek. *Csak kontextusból* lehet eldönteni mi a helyes. 13 vagy B? Zenében a kontextus = a harmónia, + szólamok, no és a közvetlen zenei előzmények. A tudott elem itt a 13 (vagy B?). Ezt új környezetben kell alkalmazni – értelmezni (affordancia).

4. B ábra

Egy Haydn, Mozart darab, egy Bach ellenpont analógiáját látjuk a képen, ahol fel

7

Kötelező? Zongora? -Egy újabb teher??

kéne fedezni egy halat a kusza vonalak között.

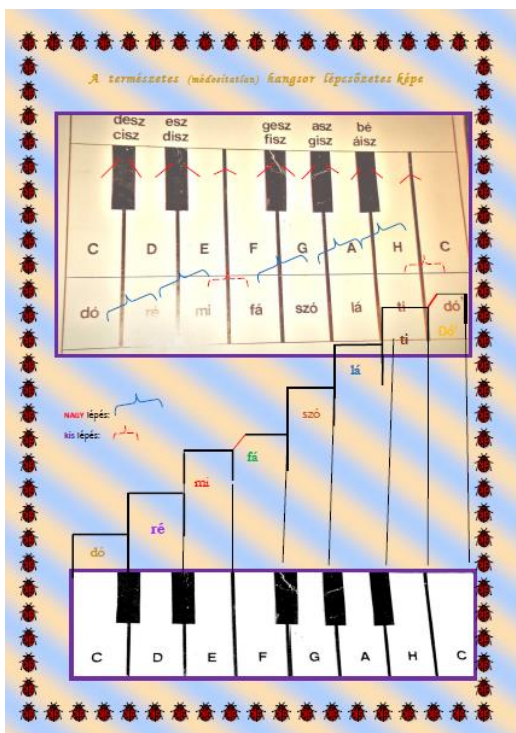

4. C ábra

A foltok között felfedezhető egy foltos dalmata kutya is. Ez is alak – háttér probléma. Ami felcserélhető, s a rugalmas (flexibilis) percepció múlik, ki képes nézőpontot változtatni. A zenében ilyen problematika a **kettős ellenpont**, ill. a **kánon**, a **permutációs fuga** (Bachnál). A zenében is vannak úgy: **vetélkedő minták**.

FÜGGELÉK

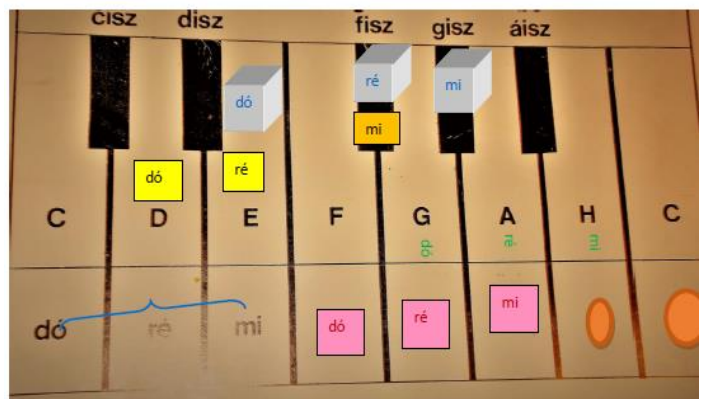
A zongora, mint a hangszerek hangterjedelmének, a hangfekvések ábrázolása, a „zene univerzális térképe”

©

Három nagy szekundál bármelyik hangról építhető dó-ré-mi

Helyes hangközők építésével egy egész dó-sor (dúr) is építhető -bármely hangról

Kötelező? Zongora? -Egy újabb teher??

Dunkel 2019